

Türkiye'deki İskender Papağanı (*Psittacula Eupatria*) Antropik Habitatlarının Coğrafi Özellikleri

The geographical characteristics of anthropic habitat of Alexandrine Parrots (Psittacula Eupatria) in Turkey

Onur Çalışkan ^{*1}, Aylin Çalışkan²

¹Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Ankara

²Bilkent Laboratory and International School, Elementary School, Ankara

Öz: İskender papağanların (*Psittacula eupatria*) doğal yaşam alanları bir diğer söyleyişle anavatanları Güney Asya'dır, Türkiye'de egzotik türler olarak yaşayabilmektedir. Tutsak hayvan olarak getirildikleri ülkelerde kafeslerden kaçmayı başarmış ve tarla, bahçe ya da şehirlerin çevresinde çoğalmışlardır. Anavatanlarında Köppen-Geiger iklim sınıflandırmasına göre tropikal iklim koşulları olmasına karşın, kurak-yarı kurak ikliminden, dağ iklimine kadar farklı hava koşullarına adapte olmayı başarmışlardır. Türkiye'de kırsal alanlardan ve tarım alanlarından daha çok şehir içi yeşil alanları kendilerine yaşam alanı olarak seçtikleri gözlenmektedir. Doğal ve/veya antropik habitatlarında belli başlı besinleri otlar, çiçekler, nektar, sert kabuklu ya da taş çekirdekli meyveler, sebzeler, çeşitli tohumlardır. Türkiye'de şehir içi yeşil alanlar genellikle yukarıda sayılan besinlerin ve egzotik bitkilerin bulunabileceği ender alanlar arasındadır.

Anahtar Kelimeler: İskender papağanı (*Psittacula eupatria*), işgalci tür, egzotik tür, şehir içi yeşil alan ekosistemleri, arazi kullanım

Abstract: The natural habitat of Alexandrine parakeets (*Psittacula eupatria*) is South Asia. However, it can live as exotic species in our country as it is in many Southwest Asian countries. In these countries where they were taken to captive animals, they managed to escape from the cages and to recruit them in their urban areas or agricultural fields. Although their homeland has equatorial climatic conditions for Köppen-Geiger climate classification, they have been adapting to different weather conditions from arid-semiarid climate to snow climate. In Turkey, they prepare the green spaces within the urban area more often than rural areas and agricultural areas. In the natural environment, fruits, vegetables, various seeds, nuts are the main foods. In Turkey rare and exotic plants can be found generally in urban green spaces.

Keywords: Alexandrine parakeet (*Psittacula eupatria*), invasive species, exotic species, urban green ecosystems, land use

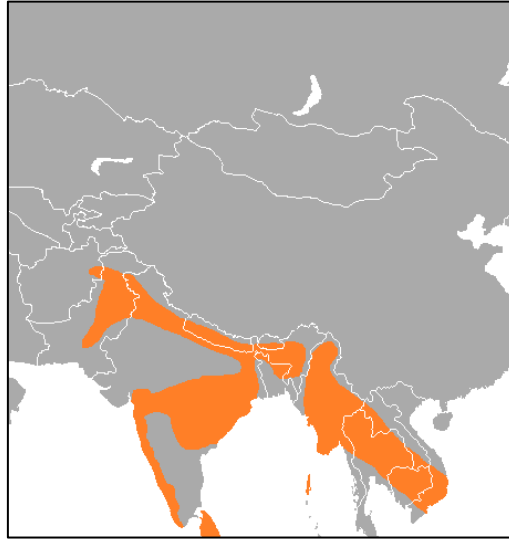
1. Giriş

İskender papağanlarının (*Psittacula eupatria*) doğal yaşam alanları bir diğer söyleyişle anavatanları Güney Asya'dır (Şekil 1). Bununla birlikte pek çok Güneybatı Asya ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de egzotik tür şeklinde yaşayabilmektedir. Tutsak hayvan olarak getirildikleri bu ülkelerde kafeslerden kaçmayı başarmış ve şehirler ya da kırsal alanların çevresinde üremeyi başarmışlardır. Anavatanlarında Köppen-Geiger iklim sınıflandırmasına göre ekvatorial iklim koşulları olmasına karşın, farklı hava koşullarına adapte olmayı başarmıştır. Türkiye'de kırsal, tarım alanlarından daha çok şehir içi yeşil alanları kendilerine yaşam alanı olarak seçtikleri gözlenmektedir. Doğal ortamlarında meyveler ve çekirdekleri, sebzeler, çeşitli tohumlar, fındıklar

* İletişim yazarı: Onur Çalışkan, eposta: ocaliskan@ankara.edu.tr

ve yemişler belli başlı besinleridir. Türkiye’de şehir içi yeşil alanlar genellikle yukarıda sayılan besinlerin ve egzotik bitkilerin bulunabileceği ender alanlar arasındadır.

Boyu 56-62 cm; ağırlığı 200-300 g, kuyruk 38-30 cm arasında değişmektedir. Boynunun ön kısmında siyah ve arka kısmında pembe bir bant vardır. Kanatlarının üstünde (omuzunda) kırmızımsı kahverengi bir leke bulunur. Kuyruk tüyleri mavi-yeşildir ve kuyruğun ucuna doğru sarı olur. Gagası kıpkırmızı, gözleri soluk sarı renk ve ayakları yeşilimsi bir gri renktir. İsmi Pencap'tan getirdiği çok sayıda kuşu kraliyet ailesi, soylular ve savaş lordlarına ödül olarak dağıtan ve bu sayede Avrupa ve Akdeniz ülkelerine taşıyan Büyük İskender'den almıştır. Pakistan, Hindistan, Bangladeş, Myanmar, Butan, Sri Lanka, Kamboçya, Andaman Adaları, Coco Adaları, Vietnam; Laos ve Tayland gibi güney Asya ülkelerinde doğal olarak yayılış gösterirler. Doğal alanların iklimi Köppen Geiger İklim sınıflandırmasına göre A (Tropikal) iklim alanlarıdır. Af - Tropikal yağmur ormanı iklimi, Am - Tropikal muson iklimi, As- Tropikal savan iklimi kurak yaz, Aw - Tropikal savan iklimi kurak kış görüldüğü alt iklim tipleridir.

Şekil 1. İskender papağanlarının doğal dağılış gösterdikleri yaşam alanları (BirdLife International 2018).

İskender papağanları evcil hayvan olarak götürüldükleri yerlerde özgür kalmış ve bu alanların coğrafi özelliklerine adapte olmuşlardır. İnsan etkisiyle (antropojen) yayılış alanları doğal alanlardan bir hayli farklıdır. BS – Yarı kurak (step) iklimi, BW - Çöl iklimi, Cf – Yıl boyunca yağışlı ılıman iklim, Cs – Ilıman iklim, kurak yaz, Cw –Ilıman iklim, kurak kış antropojenik habitatlarında görülen iklim tipleri olarak sıralanabilir. İskender papağanları egzotik türler olarak İspanya, İngiltere, Belçika, Hollanda, Almanya, Türkiye, Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, İran, Hong Kong ve Japonya'da şehir içi yeşil alanlarda bulunmaktadır. (Şekil 2).

İskender papağanları göç etmezler. Uçmaya adapte olmuşlardır ve sesli iletişim becerileri vardır. Otoburlardır, tek eşlidirler ve tüy değiştirirler. Yumurtalamaktadırlar ve ebeveynler yavrulara bakar. Sosyal canlılardır ve tohum dağıtma becerileri vardır. Eşeyssel dimorfiktirler ve görsel iletişim kurabilirler. Ormansızlaştırma, çölleşme, şehirleşme gibi ağır doğa tahribatlarına karşı dirençlidirler (Low, 1980; 2003; Forshaw ve Knight, 2010; Parr vd., 2010).

Ormansızlaştırma, çölleşme, şehirleşme gibi ağır doğa tahribatlarına karşı dirençlidirler. Üremeye erken başlarlar. Eylül-aralık ayları arasında çift seçerler. Ocak ayından başlayarak yuvalarını ağaç kovuklarına

tahta parçaları ve tüylerle yaparlar. Pürüzsüz mat yumurtaları beyazdır. Kuluçkaya dişi yatar ve yavrular her iki eş tarafından beslenirler. Her birey kendine has bir karaktere sahiptir. İnsan seslerini taklit edebilirler (Low, 1980; 2003; Forshaw ve Knight, 2010; Parr vd., 2010).

Şekil 2. İskender papağanlarının antropik ve doğal habitatları (BirdLife International 2018).

Doğal yaşam alanlarında meyve bahçeleri, mısır ve sorgum gibi tahılların rekoltesini azalttıkları rapor edilmiştir. Doğal yaşam alanlarında neredeyse risk altındaki tür olarak ilan edilmişlerdir. Yasa dışı hayvan ticareti, zararlı olarak görülüp öldürülmeleri ve habitat tahribatları en büyük tehditlerdir. Güney Hindistan'da, Bangladeş'te yaygın olmayan ve Kuzey Bengal'de ve Sri Lanka'nın bazı kesimlerinde gerileyen bir türdür. Pakistan, Laos, kuzeybatı ve güneybatı Kamboçya ve Tayland'ın Sindh ve Pencap eyaletlerindeki en büyük nüfus düşüşlerine maruz kalmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

İskender papağan habitatlarının coğrafi özelliklerinin ortaya konulması kapsamında iki önemli kurumdan veri alınmıştır. Yaşam alanlarının Dünya üzerindeki dağılımlarını değerlendirmek için BirdLife International (2018) verileri kullanılmıştır. Birey sayıları ise e-Bird'ten (2018) alınmıştır. e-Bird'ten alınan veriler, bağımsız kuş gözlemcileri tarafından kaydedilen birey sayılarıdır.

Türkiye'de yeşil papağanların görüldüğü alanların iklim özellikleri, Meteoroloji Genel Müdürlüğüne ait 14 meteoroloji istasyonunda kaydedilen uzun yıllık veriler değerlendirilerek gerçekleştirilmiştir. Arazi kullanım analizi için CORINE (2012) arazi kullanım haritası kullanılmıştır.

3. Bulgular ve Analiz

Türkiye'deki İskender papağanlarının varlıkları günümüzden 2200 yıl öncesine kadar gitmektedir. Bergama Antik Kenti'nde bir binanın tabanında bulunan ve günümüzde Berlin Müzesi'nde sergilenen MÖ 200 yılına tarihlendirilen bir mozaiikte, ayrıntılı bir şekilde işlenmiş İskender papağanı bulunmaktadır (Dunbabin, 1999: 29). Bu mozaik ve benzerleri de göstermektedir ki papağanlar en az M.Ö. 200'den beri belki de evcil

hayvan olarak Anadolu'da bilinmektedir. Elbette bu kuşların, gözlemciler tarafından kayıt altına alınması ancak 1990'lı yıllarda mümkün olmuştur. Bu papağanların ne kadar süredir Türkiye sınırları içinde yaşadıkları ve biyo-ekolojileri önemli bir araştırma konusudur.

Bu tür, Türkiye'de tercih edilen ve/veya çok sık rastlanılan bir evcil kuş değildir. Bununla birlikte kuş gözlemcileri tarafından 14 ilde görülmüşlerdir (Çizelge 1). Yapılan gözlemlerin büyük bir bölümü il merkezlerinin şehir alanlarında gerçekleşmiştir. Genellikle şehirsiz doku içindeki yeşil alanlarda görülmüşlerdir. Bununla birlikte şehirlerin çevresindeki banliyölerde görüldükleri olmuştur. Köppen-Geiger iklim sınıflandırmasına göre Türkiye'de 11 farklı tipte iklim gözlenmektedir. Türkiye'de yeşil papağanlar için en uygun iklim koşulları olmamakla birlikte dünyanın geri kalanında uyum gösterdikleri iklim tipleriyle paralellik gösteren bir dağılışı bulunmaktadır. Genellikle kışı yağışlı, yazı sıcak ya da serin orta kuşak iklimlerinde (CSa, CSb) gözlenmektedirler. Kastamonu ve Zonguldak gibi her mevsim yağışlı orta kuşak iklimine (Cfb) sahip illerde de yeşil papağanlara rastlanmıştır. Bununla birlikte, aşırı sıcak ve kurak iklim (BSh) sahip Şanlıurfa'da da görülebilmektedirler.

Gözlemlendiği alanların yükseltisi 0 metre ile 1094 metre arasında değişmektedir. Ortalama minimum ve maksimum sıcaklıklar incelendiğinde -7°C ile 39°C arasında değiştiği anlaşılmaktadır (Tablo 3). Elbette bu değerler en soğuk ve en sıcak ayda ölçülen minimum ve maksimum değerlerin ortalaması alınarak hesaplanmıştır. Burada akılda tutulması gereken yaşadıkları alanlarda sıcaklıkların -20°C'ye kadar düşebildiği ya da 45°C'ye kadar yükselebildiğidir.

Çizelge 1'de görüleceği gibi yapılan gözlemlere dayalı olarak Türkiye'deki İskender papağanların birey sayılarının, büyük bir bölümü İstanbul sınırları içinde olmak üzere tahmini, yaklaşık 600 birey olduğu anlaşılmaktadır. Bu tahmini birey sayısı, En sık görüldükleri ve gözlemler sırasında en fazla bireyin sayıldığı il merkezlerini İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya ve Şanlıurfa şeklinde sıralamak mümkündür. Bu beş ilin toplam insan nüfusu Türkiye insan nüfusunun %36'sına karşılık gelmektedir. İnsan nüfus büyüklüğünde İstanbul, Ankara, İzmir sırasıyla ilk üçü oluşturmakta, Antalya 5. ve Şanlıurfa 9. sırada yer almaktadır (TÜİK, 2018). İnsan nüfusunun kalabalık olması evcil hayvan sayısını ve bunun yanı sıra evcil kuş sayısını da arttırmaktadır. İskender papağanı popülasyonu üzerinde de insan nüfusunun pozitif bir etkisi olduğundan bahsetmek olasıdır.

Çizelge 1. Türkiye'de İskender papağanlarının gözlemlendiği yerler ve bazı coğrafi özellikleri.

Gİ	İGY	GEYBS	Arazi kullanım	Yükselti (m)	İklim	MiSO	MaSO
Ankara	2015	1	ŞYA	891	CSa	-3°C	30°C
Antalya	2014	3	ŞYA	51	CSa	5,6°C	34,5°C
Çanakkale	2015	1	ŞYA	6	CSa	3,2°C	30,4°C
Hatay	2016	1	ŞYA	100	CSa	4,6°C	32°C
İstanbul	2015	200	ŞYA	33	CSa	3,2°C	28,5°C
İzmir	2018	3	ŞYA	25	CSa	5,9°C	33,3°C
Kastamonu	2009	1	ŞYA	800	Cfb	-4,6°C	28°C
Kayseri	2000	1	Sulak alan	1094	CSb	-6,9°C	30,8°C
Kırklareli	2016	1	Sulak alan	232	CSa	0°C	30,6°C
Kocaeli	2016	3	ŞYA	74	CSa	3,2°C	29,6°C
Muğla	2009	X	ŞYA	646	CSa	1,3°C	33,4°C
Şanlıurfa	1996	15	ŞYA	550	BSh	1,9°C	38,7°C
Yalova	2007	4	ŞYA	4	CSa	3,2°C	28,4°C
Zonguldak	2016	1	ŞYA	137	Cfb	3°C	25,1°C

Gİ: Gözlemlendikleri il, İGY: İlk kez görüldükleri yıl, GEYBS: Gözlemlenen en yüksek birey sayısı, Yükselti: Meteoroloji istasyonunun yükseltisi, İklim: Köppen-Geiger iklim sınıflandırmasına göre görülen iklim tipi, MiSO: En soğuk ayda kaydedilen

minimum sıcaklıkların ortalaması (1975-2017), MaSO: En sıcak ayda kaydedilen maksimum sıcaklıkların ortalaması (1975-2017).
ŞYA: şehrsel yeşil alan.

Antropojenik nüfus etkisi sadece İskender papağanların insanların yerleşim alanlarına getirilmesinde ve buralarda özgür kalmasında etkili değildir. Bu durum kuşların hayatta kalma ve üreme olasılıklarını da arttırmış görünmektedir. Nüfusun büyüklüğü besin kaynaklarının çoğalmasını ve barınak sayısının da artmasını beraberinde getirmektedir. Doğal avcılarının insanlardan uzak yaşamayı tercih etmesi de yeşil papağanların üreme şansını arttıran olasılıklardan biri olabilir. Gözlem olaylarıyla kalabalık nüfus arasında da doğrudan bir bağlantı olduğu üzerinde durulması gereken bir diğer unsurdur. Bununla birlikte doğada yaşayan İskender papağan sayısıyla nüfus arasındaki ilişkinin nesnel yöntemlerle de araştırılması gerekmektedir.

Homo sapiens sapiens tarafından rağbet edilen bir evcil hayvan olarak algılanmaları antropik habitatlarda hayatta kalmalarında anahtar etkenlerden biridir. Neredeyse her şeyi yiyebilmeleri geniş bir menüden tercih yapmalarını sağlamaktadır. Doğal yaşam alanlarında besin zincirinin altında olmaları, antropik habitatlarında doğal avcılarının bulunmaması ya da çok az bulunması da Türkiye’de kuş çeşitleri arasına girmelerini sağlamaktadır. Sıfırın altındaki sıcaklıklara dayanabilmeleri, hızlı ve başarılı üremeleri de doğal yaşamlarının dışında var olabilmelerini sağlamaktadır. Sıfır derecenin altına düşen ya da 43° C’ye kadar ulaşan sıcaklıklar da bile hayatta kalabilmeleri yaşam alanlarının genişlemesine olanak vermektedir. Gereksinim duydukları suyu yediklerinden aldıkları için kuraklığa dayanıklıdır. Gün içinde 15 km’ye kadar ulaşan mesafelerde yiyecek arayabilmektedirler. *Homo sapiens sapiens* tarafından şehirlere renk getiren türler olarak algılanmaları ve özellikle soğuk iklimde beslenmelerini sağlamaktadır.

4. Sonuç

Türkiye’de şehir içi yeşil alanlar genellikle İskender papağanların gereksinim duyduğu besin ve egzotik bitkilerin bulunabileceği ender alanlar arasındadır. Bağımsız kuş gözlemcileri tarafından ilk kez 1990 yılında gözlemlendikleri rapor edilmiştir. Şehir merkezini yaşam alanı olarak seçmelerinde etkili olan faktörlerden biri şehirde özellikle binaların kışın yaydığı antropojenik ısı ve kış koşullarında şehir ikliminin kırsal bölgelerden daha uygun olmasıdır. Binaların çatı bölümleri uygun yuvalama koşullarını sunmaktadır. Türkiye’de en basit şehir içi yeşil alanda bile onlarca egzotik bitki türünün bulunmaktadır. Bahsi geçen alanların birer ekosistem işlevi görmektedir. Türkiye’de doğal bir avcı ya da rakipleri ya bulunmamakta ya da sayıları giderek azalmaktadır. Birçok Avrupa ülkesi ve Avustralya’da işgalci tür ya da zararlı olarak değerlendirilen İskender papağanların Türkiye’de domestik canlılarla ilişkisi konusunda gerçekleştirilmiş ayrıntılı bir çalışma bulunmamaktadır.

Referanslar

- CORINE. (2012). Corine Land Cover (CLC) 2012, Version 18.5.1, (<http://land.copernicus.eu/pan-european/corine-land-cover/clc-2012/view>, 13.04.2017).
- Dunbabin, K. M. (1999) *Mosaics of the Greek and Roman world*: Cambridge University Press, London.
- eBird. (2018) High Counts, (http://ebird.org/ebird/sightingsLocation.form?reset=high_count=true,
- Forshaw, J. M.; Knight, F. (2010) *Parrots of the World*: Princeton University Press.
- Low, R. (1980) *Parrots: their care and breeding*: Blandford Press, London.
- Low, R. (2003) The worldwide trade in wild-caught parrots. In R. Porter (Ed.), *Proceedings to the International Aviculturists Society*, International Aviculturists Society Memphis USA.
- Parr, M.; Juniper, T.; D'Silva, C.; Powell, D.; Johnston, D.; Franklin, K.; Restall, R. (2010) *Parrots: A Guide to Parrots of the World*: Bloomsbury Publishing.
- TÜİK (2018). Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2016, (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24638>,